

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii

GRAŻYNA EWA KWIATKOWSKA

ORCID: 0000-0002-7305-7193

g.k@umcs.lublin.pl

*Przystosowanie szkolne dzieci twórczych i nietwórczych
w wieku 6–7 lat*

School Adaptation of Creative and Non-creative Children Aged 6–7

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Kwiatkowska, G. (2020). Przystosowanie szkolne dzieci twórczych i nietwórczych w wieku 6–7 lat. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 33(2), 35–50. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2020.33.2.35-50>.

STRESZCZENIE

Zagadnienie aktywności twórczej interesuje badaczy od dawna, ale obecnie zauważamy wzrost zainteresowania tą problematyką. W szkołach zmieniają się systemy kształcenia; metody, które były stosowane kiedyś, stają się przestarzałe, a więc należy szukać nowych – takich, które zaspokoją dzisiejsze oczekiwania dzieci i młodzieży. Postawa twórcza pozwala dziecku bardziej poznać siebie, pomaga mu odnaleźć właściwą drogę, zrozumieć zawiłości życia. Zagadnienie twórczości u dzieci rozpatrywano w niniejszych badaniach w kontekście przystosowania do szkoły. Sformułowano następujący problem badawczy: Czy istnieje zależność między poziomem zdolności twórczych a stopniem przystosowania szkolnego? W badaniach wykorzystano następujące metody diagnostyczne: Arkusz Zachowania się Ucznia B. Markowskiej oraz Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K.K. Urbana i H.G. Jellena (TCT-DP). W badaniach uczestniczyło 81 dzieci z dwóch lubelskich szkół podstawowych w wieku 6–7 lat, w tym 46 chłopców i 35 dziewczynek. Uwzględniając dotychczasową literaturę przedmiotu, spodziewano się wystąpienia istotnej zależności między poziomem zdolności twórczych u dzieci w wieku 6–7 lat a ich przystosowaniem społecznym. Jak wynika z przeprowadzonych analiz wyników badań własnych, takie związki w badanej grupie nie występują. W praktyce oznacza to, że dzieci, które odznaczają się wysokimi zdolnościami twórczymi, mogą ujawniać zachowania świadczące o słabym przystosowaniu społecznym, z kolei dzieci „nietwórcze” mogą być ocenione wysoko w tym zakresie.

Słowa kluczowe: przystosowanie szkolne; dzieci twórcze; dzieci w wieku 6–7 lat

WPROWADZENIE

Zagadnienie aktywności twórczej interesuje badaczy od dawna, ale w dzisiejszych czasach zauważamy wzrost zainteresowania tą problematyką (Gloton, Cle-ro, 1985; Dymara, 1996; Nęcka, 2004, 2005). W szkołach zmieniają się systemy kształcenia; metody, które były stosowane kiedyś, stają się przestarzałe, a więc należy szukać nowych – takich, które zaspokoją dzisiejsze oczekiwania dzieci i młodzieży (Zborowski, 1986; Kujawiński, 1990; Brejnak, 2002; Uszyńska-Jarmoc, 2003; Szmidt, 2005). Twórcza postawa w dzisiejszych czasach pozwala dziecku bardziej poznać siebie oraz odnaleźć właściwą drogę postępowania, zrozumieć zawilości życia (Guz, Zwierzchowska, 2010).

Dziecku w odkrywaniu świata pomaga najpierw rodzina, a potem przedszkole i szkoła. To właśnie na rodzinie spoczywa obowiązek pomagania mu w zrozumieniu najbliższego otoczenia i całego świata.

Rodzice powinni traktować każde dziecko jako niepowtarzalną, odrębną i odmienną jednostkę. Inteligentnie i z wyczuciem reagować na to, co obserwują u swoich pociech. Każdy umysł jest niepowtarzalny, każde dziecko posiada oryginalny splot różnych cech. Najważniejsze jest poznanie i docenienie jego mocnych stron, a to pomoże zredukować czy nawet zupełnie zniwelować inne niedociągnięcia czy braki. (Gajda, 2008, s. 13; zob. także: Guz, Zwierzchowska, 2010)

Następnie obowiązek dostrzegania dzieci jako wyjątkowych jednostek spoczywa także na nauczycielach w przedszkolu i szkole (Lubowiecka, 2000; Kilm-Klimaszewska, 2005; Śliwerski, 2010; Myrdzik, Karwatowska, 2011). Zdarza się często, że dzieci, które wykazują cechy twórcze, są niegrzeczne, nie stosują się do przyjętych norm i zasad panujących w przedszkolu i szkole (Partyka, 2000; Zakrzewska, 2003), co powoduje, że przypina się im „etykietkę” trudnych, konfliktowych, nieprzystosowanych, u których dochodzi do naruszenia dynamicznej równowagi wzajemnych stosunków między nimi a „otoczeniem społecznym w szkole, którego istotą jest sprzężenie dwóch mechanizmów: zaspokajania potrzeb własnych i realizowania wymagań innych poprzez wypełnianie norm grupowych. W wypadku naruszenia tej dynamicznej równowagi dochodzi do zjawiska nieprzystosowania społecznego różnego stopnia” (Zwierzńska, Matuszewski, 2006, s. 8). Tymczasem dzieci są jedynie ciekawe siebie i świata, aktywne, kreatywne. Ich aktywność twórcza to celowa i świadoma działalność, w wyniku której tworzą nowe, wartościowe dla siebie wytwory. To co nowe i wartościowe dla dziecka, nie musi być takie samo dla innych. Impulsem do aktywności twórczej dziecka są nie tyle potrzeby i wymogi społeczne, ile dążenie do samorealizacji widocznej w rozwiązywaniu różnych problemów życia codziennego (Malicka, 1982; Partyka, 2000).

Obecnie w szkołach wymaga się twórczego myślenia i rozwiązywania problemów na każdym etapie nauki, a następnie w momencie podejmowania pracy

zawodowej, ponieważ niemal każdy pracodawca wymaga kreatywności i twórczego myślenia. Współczesna rzeczywistość jest tak zaskakująca i niestandardowa, że poszukuje się wciąż nowych, innowacyjnych pomysłów przyczyniających się do rozwoju człowieka i jego otoczenia (Guz, Sokołowska, 2008).

PROBLEMATYKA BADAŃ

Zagadnienie twórczości u dzieci rozpatrywano w niniejszych badaniach w kontekście przystosowania do szkoły (Guz, Zwierzchowska, 2010; Wiatrowska, Dmochowska, 2013). Każde dziecko inaczej i w innym czasie może adaptować się do warunków szkolnych. Jednym przychodzi to bez trudu, inni muszą nad tym popracować. Przyjście do szkoły jest również bardzo znaczącym etapem w życiu dziecka. Pojawia się pytanie, którym dzieciom przychodzi to łatwiej, a którym trudniej – czy tym, które są bardziej twórcze czy może tym mniej twórczym? Znając na nie odpowiedź, można opracować sposoby, metody czy techniki, aby pomóc w przystosowaniu się tym dzieciom, którym przychodzi to z większym trudem.

W odniesieniu do powyższych rozważań sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Czy istnieje zależność między poziomem zdolności twórczych a stopniem przystosowania szkolnego?
2. Czy płeć dziecka różnicuje poziom zdolności twórczych?
3. Czy płeć dziecka różnicuje poziom przystosowania szkolnego?

Aby odpowiedzieć na wyżej postawione pytania, w badaniach wykorzystano następujące metody diagnostyczne: Arkusz Zachowania się Ucznia B. Markowskiej oraz Rysunkowy Test Twórczego Myślenia K.K. Urbana i H.G. Jellena (TCT-DP).

ARKUSZ ZACHOWANIA SIĘ UCZNIĄ MARKOWSKIEJ

Narzędzie to jest przeznaczone do badania dzieci w wieku 6–14 lat (szkoła podstawowa), szczególnie dla tych, które wstępują w progi szkoły. Arkusz składa się z czterech części. Pierwsza dotyczy charakterystyki ucznia i obejmuje 50 cech jego zachowania na podstawie obserwacji prowadzonej w szkole. Pomiar odbywa się z wykorzystaniem pięciostopniowej skali. Druga część arkusza opracowanego przez Markowską zawiera charakterystykę środowiska rodzinnego (np. skład rodziny, sytuacja materialna itp.). Trzecia z kolei to krótka charakterystyka rozwoju fizycznego dziecka. Czwarta natomiast to zestawienie zbiorcze 50 cech i przyporządkowanie ich czterem czynnikom. Arkusz może służyć do wychwylenia dzieci z trudnościami w przystosowaniu do szkoły. Wczesne rozpoznanie takich trudności jest bardzo ważne, ponieważ pozwala na przyjęcie odpowiedniej

postawy nauczyciela, opracowanie planu wspomagania oraz zapobieganie dalszym trudnościom.

RYSUNKOWY TEST TWÓRCZEGO MYŚLENIA URBANA I JELLENA

Test ma charakter graficzny i wymaga od badanego dokończenia zaczętego rysunku, którym jest kwadratowa rama – znajduje się w niej pięć elementów i jeden poza ramką. Wykonane rysunki podlegają ocenie uwzględniającej 14 kryteriów: kontynuacje, uzupełnienia, nowe elementy, połączenia liniowe, powiązania tematyczne, fakt wykorzystania małego otwartego kwadracika poza ramką, fakt wykroczenia poza ramkę, stopień uwzględnienia perspektywy, intensywność humoru i emocji, niekonwencjonalna manipulacja, abstrakcyjność, połączenia figuralno-symboliczne, niestereotypowość, szybkość.

Uzyskany przez badanego wynik surowy to suma wszystkich punktów przyznanych rysunkowi. Rysunkowy Test Twórczego Myślenia jest testem uniwersalnym, może być stosowany zarówno u dzieci w wieku przedszkolnym, jak i u osób dorosłych o różnym poziomie wykształcenia. Test jest przeznaczony głównie do badań grupowych, ale może zostać wykorzystany również do indywidualnej diagnozy zdolności twórczych.

W opisanych tu badaniach uczestniczyło 81 dzieci z dwóch szkół podstawowych w wieku 6–7 lat, w tym 46 chłopców i 35 dziewczynek.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

W trakcie badań zebrano dane dotyczące poziomu zdolności twórczych oraz przystosowania szkolnego dzieci sześć- i siedmioletnich. Poniżej przedstawiono szczegółowe wyniki Rysunkowego Testu Myślenia Twórczego oraz Arkusza Zachowania się Ucznia, na podstawie których oceniano poziom zdolności twórczych oraz przystosowania szkolnego dzieci w wieku 6–7 lat.

W grupie dziewczynek (tabela 1) wyniki Rysunkowego Testu Myślenia Twórczego (TCT-DP) mieściły się w przedziale 5–27 punktów. Rysunki wykonane przez dziewczynki najwyżej zostały ocenione w kategoriach *Kontynuacje* (Kn) ($M = 4,57$) oraz *Uzupełnienia* (Uz) ($M = 3,60$). Najniższy wynik średni zanotowano w kategorii *Wykroczenie poza ramę* (Wr) ($M = 0,43$). W kilku kategoriach nie przyznano punktów. Były to: *Perspektywa* (Pe), *Abstrakcyjność* (Ab), *Niestandardowa manipulacja* (Mn), *Elementy figuralno-symboliczne* (Fs) oraz *Szybkość* (Sz).

Analogiczne zestawienie wyników przygotowano dla grupy chłopców. Dane zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 1. Szczegółowe wyniki Rysunkowego Testu Myślenia Twórczego w grupie dziewczynek

Lp.	Kn	Uz	Ne	Pl	Pt	Kw	Wr	Pe	Hu	Nm	Ab	Fs	Ns	Sz	SUMA
1.	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
2.	3	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
3.	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
4.	4	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
5.	4	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
6.	3	3	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	10
7.	4	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
8.	6	2	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	11
9.	5	5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
10.	5	5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
11.	5	4	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13
12.	2	2	3	1	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
13.	5	5	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
14.	6	2	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	14
15.	1	0	4	4	0	0	3	0	2	0	0	0	0	0	14
16.	4	4	1	3	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	14
17.	4	4	4	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	15
18.	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
19.	6	3	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	15
20.	6	4	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	16
21.	4	3	6	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	16
22.	6	4	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	16
23.	5	4	6	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17
24.	4	4	3	1	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18
25.	6	6	1	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	19
26.	4	0	6	3	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19
27.	5	5	6	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	21
28.	4	2	6	6	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	21
29.	4	4	4	4	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22
30.	5	5	5	2	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23
31.	5	5	6	4	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	23
32.	5	5	4	6	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	23
33.	4	4	3	6	6	0	0	0	2	0	0	0	0	0	25
34.	6	5	2	0	0	6	6	0	0	0	0	0	0	0	25
35.	6	6	6	6	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	27
Średnia	4,57	3,60	2,91	1,63	1,03	1,20	0,43	0,00	0,49	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	15,86

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. cd.

Lp.	Kn	Uz	Ne	Pl	Pt	Kw	Wr	Pe	Hu	Nm	Ab	Fs	Ns	Sz	SUMA
36.	6	4	0	0	0	6	3	0	0	0	0	0	0	0	19
37.	6	5	2	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	19
38.	5	3	5	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19
39.	5	5	2	4	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22
40.	4	0	6	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22
41.	4	4	3	2	6	0	3	0	1	0	0	0	0	0	23
42.	5	5	3	6	6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	26
43.	5	5	1	4	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	27
44.	5	5	3	6	6	0	0	0	0	0	3	0	0	0	28
45.	5	5	4	6	6	0	3	0	0	0	0	0	0	1	30
46.	5	5	4	5	6	0	0	0	0	0	6	0	0	0	31
Średnia	4,46	3,41	2,00	1,85	1,04	1,04	0,39	0,00	0,11	0,00	0,20	0,00	0,02	0,02	14,54

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do rysunków wykonanych przez chłopców najwyższe oceny także przyznawano w kategoriach *Kontynuacje* ($M = 4,46$) oraz *Uzupełnienia* ($M = 3,41$). Spośród kategorii, w których przyznano punkty przynajmniej jednemu dziecku, najniższe średnie wyniki odnotowano w *Szybkości* i *Niestereotypowości* ($M = 0,02$).

Dziewczęta i chłopcy różnili się pod względem średniej liczby punktów uzyskanych w omawianym teście. Statystyczną analizę różnic zawiera tabela 3.

Tabela 3. Analiza statystyczna różnicy między średnimi wynikami TCT-DP uzyskanymi przez dziewczynki i chłopców

Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		Różnica średnich ($M_1 - M_2$)	Test t-Studenta	Istotność statystyczna (p)
M_1	SD_1	M_2	SD_2			
15,86	5,49	14,54	6,63	1,31	0,95	0,345

M – średnia arytmetyczna; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Średni wynik uzyskany przez dziewczynki był o 1,31 punktu wyższy niż średni rezultat w grupie chłopców. Różnica ta nie była istotna statystycznie ($t = 0,95$; $p > 0,05$). Oznacza to, że dziewczęta i chłopcy nie różnią się znacząco pod względem poziomu zdolności twórczych.

PRZYSTOSOWANIE SZKOLNE

Skala Zachowania się Ucznia pozwala na obliczenie czterech wskaźników składających się na przystosowanie szkolne: *Motywacji do nauki szkolnej*, *Zachowania się antyspołecznego*, *Przyhamowania*, *Uspołecznienia*, a także *Zainteresowań seksualnych*. Wysokie wyniki w zakresie pierwszego i ostatniego z wymienionych wskaźników świadczą o dobrym przystosowaniu szkolnym. Z kolei wysokie wyniki w skalach *Zachowania się antyspołecznego* oraz *Przyhamowania* wskazują na niski poziom przystosowania szkolnego ucznia. Statystyki opisowe dla ogólnych wyników uzyskanych w badanej próbie zamieszczono w tabeli 4.

Tabela 4. Wyniki Arkusza Zachowania się Ucznia – statystyki opisowe

Skala	N	Minimum	Maksimum	M	SD
Motywacja do nauki szkolnej	81	21	47	34,90	5,52
Zachowanie się antyspołeczne	81	18	43	25,84	4,93
Przyhamowanie	81	16	42	28,09	4,83
Uspołecznienie	81	23	48	36,48	4,59

Źródło: opracowanie własne.

Następnie dokonano porównania wyników uzyskanych przez dziewczynki i chłopców w każdej z czterech skal.

Na podstawie danych przedstawionych powyżej można stwierdzić, że dziewczynki w porównaniu do chłopców uzyskały wyższe rezultaty w skalach *Motywacja do nauki szkolnej* oraz *Uspołecznienie*. Chłopcy z kolei osiągnęli wyższe wyniki w pozostałych trzech skalach: *Zachowanie się antyspołeczne*, *Przyhamowanie* oraz *Zainteresowania seksualne*. W tabeli 5 znajdują się wyniki analizy różnic między średnimi oparte na statystyce t-Studenta.

Można stwierdzić, że rezultaty uzyskane przez dziewczynki i chłopców w skalach *Motywacja do nauki szkolnej*, *Zachowanie się antyspołeczne* oraz *Uspołecznienie* różnią się znacząco. Istotnie wyższy wynik średni w każdej z wymienionych skal stwierdzono w grupie dziewczynek. W pozostałych dwóch skalach badani osiągnęli zbliżone rezultaty.

W dalszej części dokonano szczegółowej analizy wyników poszczególnych skal Arkusza Zachowania się Ucznia. Na motywację do nauki szkolnej składało się 12 cech. Najbardziej wyraźne różnice można zaobserwować w obrębie wyników w skalach: *Pilność i staranność*, *Dbalność o własne pomoce do nauki*, *Refleksyjność*, *Uważanie na lekcji* oraz *Zapamiętywanie zadanej lekcji*. W zakresie wymienionych cech wyraźnie wyżej zostały ocenione dziewczynki. Najmniejsze różnice można zauważyć w obrębie cech *Czystość* oraz *Samodzielność w pracy*.

Tabela 5. Analiza statystyczna różnic między średnimi wynikami skal Arkusza Zachowania się Ucznia uzyskanymi przez dziewczynki i chłopców

Skala	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		M ₁ – M ₂	t	p
	M ₁	SD ₁	M ₂	SD ₂			
Motywacja do nauki szkolnej	37,11	5,26	33,22	5,16	3,90	3,34	0,001
Zachowanie się antyspołeczne	24,26	3,52	27,04	5,52	-2,79	-2,76	0,007
Przyhamowanie	27,11	4,61	28,83	4,91	-1,71	-1,60	0,114
Uspołecznienie	38,06	4,45	35,28	4,37	2,77	2,81	0,006
Zainteresowania seksualne	3,60	1,19	3,87	1,54	-0,35	-0,86	0,394

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 6 znajdują się wartości średnich uzyskane przez grupy w ocenie poszczególnych cech oraz wyniki analizy statystycznej t-Studenta różnic między tymi średnimi.

Tabela 6. Analiza różnic w szczegółowych wynikach skali *Motywacja do nauki szkolnej*

Cecha	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		M ₁ – M ₂	t	p
	M ₁	SD ₁	M ₂	SD ₂			
Pilność i staranność	3,74	0,89	3,22	0,66	0,53	2,94	0,005
Dbłość o własne pomoce do nauki	3,77	0,77	3,24	0,71	0,53	3,23	0,002
Wytrwałość	3,06	0,68	2,63	0,74	0,43	2,65	0,010
Uważanie na lekcji	3,49	0,66	3,00	0,67	0,49	3,27	0,002
Ambicja	3,17	0,82	2,80	0,78	0,37	2,05	0,043
Zapamiętywanie zadanej lekcji	3,63	0,69	3,15	0,73	0,48	2,98	0,004
Odpowiedzialność	3,37	0,60	3,13	0,50	0,24	1,93	0,058
Refleksyjność	3,29	0,57	2,67	0,70	0,61	4,20	0,001
Czystość	3,29	0,46	3,24	0,43	0,05	0,47	0,641
Samokrytycyzm	3,03	0,38	2,74	0,61	0,29	2,61	0,011
Samodzielność w pracy	2,91	0,45	2,98	0,26	-0,06	-0,76	0,451
Aktywność intelektualna	3,40	0,60	3,15	0,79	0,25	1,55	0,126

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższe różnice średnich wyników odnotowano w obrębie cech *Agresywność słowna*, *Agresywność fizyczna* oraz *Brak opanowania*. Najmniejsze różnice odnotowano w zakresie *Zazdrości*, *Krzykliwości* oraz *Podejrzliwości*. Dokładne wyniki oraz wartości statystyki t-Studenta dla porównań średnich zawiera tabela 7.

Tabela 7. Analiza różnic między szczegółowymi wynikami skali *Zachowanie się antyspołeczne*

Cecha	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		$M_1 - M_2$	t	p
	M_1	SD_1	M_2	SD_2			
Ekspansywność	2,23	0,65	2,48	0,86	-0,25	-1,43	0,156
Krzykliwość	1,97	0,51	2,15	0,76	-0,18	-1,28	0,206
Zarozumiałość	3,09	0,66	2,87	0,78	0,22	1,32	0,190
Agresywność słowna	1,34	0,54	1,93	1,02	-0,59	-3,37	0,001
Przeciwstawianie się zakazom	2,14	0,69	2,50	0,69	-0,36	-2,30	0,024
Drażliwość	2,34	0,73	2,70	0,87	-0,35	-1,95	0,055
Upór	2,49	0,56	2,72	0,78	-0,23	-1,55	0,124
Podejrzliwość	2,31	0,53	2,43	0,65	-0,12	-0,89	0,377
Agresywność fizyczna	1,34	0,64	1,98	1,18	-0,64	-3,10	0,003
Brak opanowania	1,49	0,74	2,07	1,06	-0,58	-2,75	0,007
Zazdrość	2,49	0,51	2,52	0,55	-0,04	-0,30	0,763
Niestałość w przyjaźni	2,51	0,51	2,76	0,43	-0,25	-2,31	0,024

Źródło: opracowanie własne.

Z danych zamieszczonych w tabeli 7 wynika, że do cech różniących istotnie statystycznie ($p < 0,05$) dziewczynki i chłopców należą: *Agresywność słowna*, *Przeciwstawianie się zakazom*, *Agresywność fizyczna*, *Brak opanowania* oraz *Niestałość w przyjaźni*. W zakresie każdej z tych cech wyższe wyniki uzyskali chłopcy.

Kolejna skala Arkusza Zachowania się Ucznia odpowiadała *Przyhamowaniu*. Tworzyło ją 12 cech, pod kątem których oceniano dzieci. Z uzyskanych danych wynika, że dziewczynki i chłopcy najbardziej różnią się pod względem *Unikania trudności* oraz *Ogólnej niezręczności*. Wyższe wyniki w obrębie tych cech uzyskali chłopcy. Najmniejsze różnice zaobserwowano w zakresie takich cech, jak *Brak odporności na stres* oraz *Brak pewności siebie*. Wyniki analizy statystycznej wszystkich różnic między średnimi przedstawia tabela 8.

Tabela 8. Analiza różnic między szczegółowymi wynikami skali *Przyhamowanie* uzyskanymi przez dziewczynki i chłopców

Cecha	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		$M_1 - M_2$	t	p
	M_1	SD_1	M_2	SD_2			
Lękliwość	2,66	0,68	2,87	0,75	-0,21	-1,31	0,193
Płaczliwość	2,63	0,73	2,74	0,77	-0,11	-0,65	0,516
Przygnębienie	2,26	0,61	2,46	0,66	-0,20	-1,39	0,167
Brak wigoru	2,00	0,49	2,15	0,63	-0,15	-1,18	0,240
Unikanie trudności	2,89	0,68	3,26	0,74	-0,38	-2,34	0,022
Niechęć do wysiłku fizycznego	2,14	0,60	2,39	0,65	-0,25	-1,76	0,082
Brak pewności siebie	2,77	0,84	2,87	0,86	-0,10	-0,51	0,609
Zależność	2,94	0,48	2,78	0,47	0,16	1,51	0,135
Ogólna niezręczność	1,91	0,56	2,22	0,66	-0,30	-2,17	0,033
Uległość	2,86	0,69	3,00	0,70	-0,14	-0,91	0,363
Brak odporności na stres	2,91	0,74	3,00	0,79	-0,09	-0,50	0,621
Dolegliwości somatyczne	2,00	0,42	2,09	0,51	-0,09	-0,82	0,415

Źródło: opracowanie własne.

Spośród 12 cech tylko w zakresie jednej dziewczynki i chłopcy różnią się znacząco. Na tle dziewczynek chłopcy odznaczali się istotnie wyższym wskaźnikiem *Ogólnej niezręczności*. W zakresie pozostałych cech porównywane grupy nie różnią się znacząco.

Wyniki kolejnej z analizowanych skal odpowiadają poziomowi uspołecznienia. Na tę skalę również złożyło się 12 cech. W tabeli 9 przedstawiono średnie wyniki pomiaru każdej z cech składających się na skalę *Uspołecznienia* oraz wyniki analizy statystycznej różnic między średnimi.

Tabela 9. Analiza różnic między szczegółowymi wynikami skali *Uspołecznienie* uzyskanymi przez dziewczynki i chłopców

Cecha	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		$M_1 - M_2$	t	p
	M_1	SD_1	M_2	SD_2			
Uczynność	3,40	0,74	3,20	0,58	0,20	1,35	0,181
Towarzystwość	3,74	0,66	3,61	0,61	0,13	0,95	0,347
Tolerancja	3,06	0,34	2,98	0,45	0,08	0,87	0,386
Zadowolenie z pochwały	3,77	0,73	3,61	0,54	0,16	1,16	0,251

Tabela 9. cd.

Wrażliwość na przeżycia innych	3,29	0,46	2,89	0,48	0,39	3,73	0,001
Opiekuńczość	3,29	0,67	2,91	0,63	0,37	2,58	0,012
Umiejętność przywiązywania się	3,29	0,52	3,07	0,53	0,22	1,87	0,066
Dobre samopoczucie	3,66	0,68	3,35	0,64	0,31	2,09	0,040
Popularność	3,77	0,69	3,48	0,69	0,29	1,89	0,062
Angażowanie się w pracy społecznej	3,69	0,68	3,24	0,67	0,45	2,95	0,004
Poczucie winy	3,66	0,48	3,39	0,65	0,27	2,12	0,038
Poświęcanie się	3,14	0,49	2,80	0,50	0,34	3,04	0,003

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnia ze skal to tylko dwie cechy (zachowania). Były one związane z seksualnością dziecka. W tabeli 10 zestawiono średnie oceny każdej z tych cech u dziewczynek i chłopców.

Tabela 10. Analiza różnic między szczegółowymi wynikami skali *Zainteresowanie sprawami seksu* uzyskanymi przez dziewczynki i chłopców

Cecha	Dziewczynki (N = 35)		Chłopcy (N = 46)		$M_1 - M_2$	t	p
	M_1	SD_1	M_2	SD_2			
Reakcja na odmienną płeć	2,06	0,73	2,22	1,03	-0,16	-0,821	0,414
Zainteresowania sprawami seksu	1,54	0,56	1,65	0,67	-0,11	-0,777	0,440

Źródło: opracowanie własne.

ZALEŻNOŚĆ MIĘDZY ZDOLNOŚCIAMI TWÓRCZYMI A PRZYSTOSOWANIEM SZKOLNYM

W celu określenia związków między poziomem zdolności twórczych i przystosowaniem szkolnym obliczono współczynniki korelacji r-Pearsona dla poszczególnych par zmiennych. Współczynnik ten przyjmuje wartości od -1 do 1, przy czym wartości bliskie 0 oznaczają brak lub słabą korelację między zmiennymi, natomiast wartości zbliżone do -1 lub 1 oznaczają silną korelację (dodatnią lub ujemną). Korelacja ujemna oznacza, że niskim wynikiem jednej zmiennej odpowiadają wysokie wyniki drugiej i odwrotnie. Z kolei korelacja dodatnia oznacza, że wraz ze wzrostem wyników jednej zmiennej rosną wyniki drugiej. Niskim wynikiem jednej zmiennej w tym przypadku odpowiadają niskie wyniki drugiej. Wyniki analizy korelacji zamieszczono w tabeli 11.

Tabela 11. Analiza korelacji między wynikami Rysunkowego Testu Myślenia Twórczego a wynikami Arkusza Zachowania się Ucznia

Statystyki	Motywacja do nauki szkolnej	Zachowanie się antyspołeczne	Przyhamowanie	Uspołecznienie	Zainteresowanie sprawami seksu
Korelacja r-Pearsona	0,039	-0,078	-0,133	0,048	0,168
Istotność (p)	0,733	0,492	0,238	0,670	0,133

Zródło: opracowanie własne.

Analiza korelacji wykazała, że nie wystąpiły istotne związki między wynikami TCT-DP a wynikami Arkusza Zachowania się Ucznia. Można stwierdzić, że nie istnieje bezpośredni związek między poziomem zdolności twórczych, jakie wyrażają się w Rysunkowym Teście Twórczego Myślenia, a przystosowaniem szkolnym mierzonym przez Arkusz Zachowania się Ucznia.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Uwzględniając dotychczasową literaturę przedmiotu, spodziewano się wystąpienia istotnej zależności między poziomem zdolności twórczych u dzieci w wieku 6–7 lat a ich przystosowaniem społecznym (Brejnak, 2002; Wilgocka-Okoń, 2003; Wiatrowska, Dmochowska, 2013). Przesłanek dla postawienia takiej hipotezy dostarczyła Teresa M. Amabile – amerykańska specjalistka w dziedzinie twórczości dziecięcej, która w jednej ze swoich publikacji twierdzi, że twórcze zdolności sześciu- i siedmiolatków mogą się ujawniać w relacjach społecznych. Przejawiają się one w stosowaniu przez dziecko nowych i pozytywnych sposobów rozwiązywania konfliktów interpersonalnych (za: Szmidt, 2005, s. 7).

Jak wynika z przeprowadzonych analiz wyników badań własnych, takie związki nie występują. W praktyce oznacza to, że dzieci, które odznaczają się wysokimi zdolnościami twórczymi, mogą ujawniać zachowania świadczące o słabym przystosowaniu społecznym, z kolei dzieci „nietwórcze” mogą być ocenione wysoko w tym zakresie. Chociaż trudno odmówić racji rozumowaniu Amabile (za: Szmidt, 2005), to jednak trzeba zauważyć, że gros zachowań świadczących o przystosowaniu społecznym nie wymaga twórczej postawy, a raczej umiejętności dostosowania się i naśladowania innych. To może wyjaśniać brak powiązań między zdolnościami twórczymi a przystosowaniem społecznym wśród dzieci w wieku przedszkolnym.

Przeprowadzone analizy dotyczyły również różnic w poziomie zdolności twórczych między dziewczętami i chłopcami (Klus-Stańska, 2004). Przypuszczano, że dziewczynki będą się odznaczać wyższym poziomem zdolności twórczych. Przedmiotem badania była twórczość plastyczna, która – jak się wydaje – jest

zajęciem chętniej podejmowanym przez dziewczęta. Obserwując grupy dzieci w przedszkolu, można zauważyć, że niektóre formy zabawy są preferowane przez chłopców, a inne przez dziewczynki. Te ostatnie częściej spontanicznie sięgają po kredki czy plastelinę. Tym samym trening twórczości, jaki odbywają, jest w ich przypadku bardziej intensywny niż w przypadku chłopców. Wbrew przewidywaniom okazało się jednak, że poziom zdolności twórczych w porównywanych grupach był podobny. Oznacza to, że dziewczynki i chłopcy nie różnią się od siebie znacząco pod względem zdolności twórczych.

Spodziewano się także, że płeć będzie różnicować jakość funkcjonowania szkolnego dzieci. Z badań na reprezentatywnej próbie polskich sześciolatek przeprowadzonych w 2006 r. wynika, że dziewczynki i chłopcy na etapie startu szkolnego różnią się od siebie znacząco w poszczególnych sferach rozwoju (Kopik, 2007) – chłopcy osiągają lepsze wyniki w rozwoju fizycznym oraz ogólnej sprawności, natomiast dziewczynki prezentują wyższy poziom rozwoju w zakresie rozumowania, pisania i czytania (Michalak, Misiorna, 2006). Badania przeprowadzone przez Aldonę Kopik wykazały również, że w porównaniu z chłopcami dziewczynki wykazują znacznie wyższą dojrzałość społeczną i emocjonalną we wszystkich obszarach uwzględnionych przez autorkę diagnozy (Kopik, 2007). Z badań własnych wynika, że dziewczynki i chłopcy różnią się od siebie pod względem niektórych aspektów przystosowania społecznego. Otóż dziewczynki w porównaniu do chłopców cechują się wyższym poziomem motywacji do nauki szkolnej i uspołeczniania, chłopcy natomiast ujawniają wyższą skłonność do zachowań nonkonformistycznych. Można zatem stwierdzić, że dziewczynki odznaczają się wyższym – w preferowanych przez wychowawców i nauczycieli formach – przystosowaniem społecznym niż chłopcy. Na tle chłopców dziewczynki okazują się bardziej pilne i staranne, lepiej dbają o swoje pomoce do nauki. Są też bardziej ambitne, wytrwałe i potrafią z większą uwagą uczestniczyć w lekcji. Ponadto lepiej zapamiętują treści podawane przez nauczyciela. Są bardziej refleksyjne i w większym stopniu niż chłopcy są skłonne do samokrytyki. Chłopcy ujawniają z kolei wyraźnie wyższą skłonność do nieopanowania, agresji słownej i fizycznej oraz przeciwstawiania się zakazom. Ten ostatni wniosek z badań może wskazywać na skłonność do nonkonformizmu, która jednak nie była widoczna w rysunkach chłopców. Chłopcy odznaczają się także znacznie wyższą tendencją do unikania trudności niż dziewczynki.

Wyższe zdolności społeczne dziewczynek polegają głównie na tym, że cechują się one wyższą empatią, są bardziej opiekuńcze i deklarują lepsze samopoczucie niż chłopcy. Chętniej się poświęcają i angażują w prace społeczne. Jednocześnie częściej doświadczają poczucia winy. Przejawiają więcej zachowań ocenianych jako przystosowawcze niż chłopcy, których z kolei charakteryzuje większa fantazja, niesubordynacja, często oceniana przez opiekunów jako pewna forma nieprzystosowania społecznego (Guz, Sokołowska, 2008).

ZAKOŃCZENIE

Prezentacja wyników przeprowadzonych badań miała na celu wykazanie zależności między zdolnościami twórczymi a przystosowaniem społecznym. Jak wynika z analiz, nie występuje bezpośredni związek między omawianymi cechami. Postawa twórcza opiera się zwykle na nonkonformizmie i łamaniu ustalonych schematów, natomiast normy społeczne narzucają podporządkowanie autorytetom. Dzieci w wieku 6 i 7 lat już zostały poddane procesowi socjalizacji, którego celem było internalizacja przez nie obowiązujących w danej grupie społeczno-kulturowej norm i wartości, a także podporządkowanie się określonym wymaganiom, szczególnie tym instytucjonalnym (przedszkole, szkoła). Nie stwierdzono w grupie różnic płciowych w zakresie zdolności twórczych, ale przeprowadzona analiza wykazała istnienie różnic między grupami w zakresie funkcjonowania społecznego – dziewczynki ujawniają wyższą motywację do nauki szkolnej i lepsze uspołecznienie, chłopcy zaś przejawiają wyższą skłonność do zachowań nonkonformistycznych.

Badanie zależności między twórczą aktywnością dzieci a ich przystosowaniem społecznym nie było do tej pory tematem podejmowanym przez pedagogów. Wyniki badań własnych nie potwierdziły tej zależności, mogą jednak skłaniać do refleksji nad znaczeniem twórczego myślenia we współczesnej edukacji. Czy polski system kształcenia stawia dzisiaj na kreatywność? Trudno to jednoznacznie stwierdzić, ale wydaje się, że problem wart jest badań (MEN, 2008). Innowacyjność jest współcześnie uważana za jedną z najważniejszych cech nowoczesnych społeczeństw, ale nie uda się jej osiągnąć bez ludzi, u których od najmłodszych lat wspiera się twórczą aktywność. Warto zatem w przyszłości podjąć problematykę zdolności twórczych w edukacji, a przede wszystkim możliwości budowania postawy twórczej wśród najmłodszych w kontekście ich rozwoju w pozostałych sferach.

BIBLIOGRAFIA

- Brejnak, W. (red.). (2002). *O pomyślny start ucznia w szkole*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” (*Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Dysleksji*, wydanie specjalne).
- Dymara, B. (red.). (1996). *Dziecko w świecie sztuki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gajda, J. (2008). *ABC mądrego rodzica. Inteligencja twojego dziecka*. Gliwice: Wydawnictwo Złote Myśli.
- Gloton, R., Clero, C. (1985). *Twórcza aktywność dziecka*. Warszawa: WSiP.
- Guz, S., Zwierzchowska, I. (2010). *O pomyślny start szkolny dziecka*. Warszawa: WSP TWP.
- Guz, S., Sokołowska, T. (red.). (2008). *Aktywność dzieci i młodzieży*. Warszawa: WSP TWP.
- Klim-Klimaszewska, A. (2005). *Pedagogika przedszkolna*. Warszawa: PIW.
- Klus-Stańska, D. (2004). *Adaptacja szkolna siedmiolatków*. Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Kopik, A. (red.). (2007). *Sześciolatki w Polsce. Raport 2006: diagnoza badanych sfer rozwoju*. Kielce–Bydgoszcz: Wydawnictwo Tekst.

- Kujawiński, J. (1990). *Rozwijanie twórczej aktywności uczniów klas początkowych*. Warszawa: WSiP.
- Lubowiecka, J. (2000). *Przystosowanie psychospołeczne dziecka do przedszkola*. Warszawa: WSiP.
- Malicka, M. (1982). *Uroki i trudy twórczego życia*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- MEN (2008). *Jak organizować edukację przedszkolną w nowych formach*. *Informator*. 2008/2009. *Rok Przedszkolaka*. Pobrane z: www.men.gov.pl (dostęp: 16.11.2019).
- Michalak, R., Misiorna, E. (2006). *Konteksty gotowości szkolnej*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
- Myrdzik, B., Karwatowska, M. (red.). (2011). *Twórczość w szkole*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nęcka, E. (2004). Twórczość. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna* (T. 2; s. 783–807). Gdańsk: GWP.
- Nęcka, E. (2005). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Partyka, M. (red.). (2000). *Modele opieki nad dzieckiem zdolnym. Materiały z I i II Forum Wymiany Doświadczeń Osób Pracujących z Dziećmi Zdolnymi, Warszawa, maj 1998, maj 1999*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej.
- Szmidt, K.J. (2005). *Pedagogika twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Śliwowski, B. (red.). (2010). *Pedagogika* (T. 4). Gdańsk: GWP.
- Urban, K.K., Jellen, H.G. (2000). *Rysunkowy test twórczego myślenia*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Uszyńska-Jarmoc, J. (2003). *Twórcza aktywność dziecka*. Białystok: Trans Humana.
- Wiatrowska, L., Dmochowska, H. (2013). *Dziecko u progu szkoły. Dojrzałość szkolna dzieci a ich gotowość do nauki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wilgocka-Okoń, B. (2003). *Gotowość szkolna dzieci sześciolatków*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Zakrzewska, B. (2003). *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*. Warszawa: WSiP.
- Zborowski, J. (1986). *Rozwijanie aktywności twórczej*. Warszawa: WSiP.
- Zwierzyńska, E., Matuszewski, A. (2006). *Kwestionariusze „Klasa wobec mnie”, „Ja wobec klasy”*. *Podręcznik*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

SUMMARY

The issue of creative activity has been interesting for researchers for a long time, and nowadays we notice an increase in interest in this subject. School systems change; methods that were once used, are becoming obsolete, so we should look for new ones that will meet today's expectations of children and young people. Creativity nowadays allows the child to get to know each other better, helps him or her find the right way, understand the intricacies of life. The issue of creativity in children was considered in this study in the context of adaptation to school. The research problem was formulated as follows: Is there a relationship between the level of creative abilities and the degree of school adaptation? The following diagnostic methods were used in the research: Student Behavior Sheet by B. Markowska and the Drawing of Creative Thinking by K.K. Urban and H.G. Jellen (TCT-DP). The research group consisted of 81 children aged 6–7 from two Lublin primary schools (46 boys and 35 girls). Taking into account the literature on the subject, a significant relationship was expected between the level of creative abilities in children aged 6–7 and their social adaptation. It follows from the analysis of the results of own research, such compounds do not exist in the studied group. In practice, this means that children who have high creative abilities can reveal behaviors that indicate poor social adaptation, while “non-creative” children can be assessed highly in this respect.

Keywords: school adaptation; creative children; children aged 6–7